

Миљенко Јерговиќ

МАМА ЛЕОНЕ

Наслов на оригиналот:

Mama Leone

Miljenko Jergović

Copyright © Miljenko Jergović

Translation Copyright © S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

The publication of this work was promoted by TRADUKI, a literary network, which the Federal Ministry for European and International Affairs of the Republic of Austria, the Federal Foreign Office of the Federal Republic of Germany, the Swiss arts council Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, the Goethe-Institute, the Slovenian Book Agency and S. Fischer Foundation are members of.

traduki

www.ikona.mk
info@ikona.mk

Миљенко Јерговиќ

МАМА ЛЕОНЕ

Превод:

Александар Прокопиев

СОДРЖИНА

МАМА ЛЕОНЕ	3
ТИ СИ ОНОЈ АНГЕЛ	7
КАКО ПОЧНАВ ДА ВИКАМ ВО СОН	15
ДЕВОЈКАТА СО БИСЕРНАТА ОБЕТКА	21
ШТО ЌЕ КАЖЕ МАМА АЉЕНДЕ	27
НЕЈЌАМ ШЛАФЕН	33
ОВА ДЕТЕ НИКОГАШ НЕ КРЕВА ПАНИКА	40
НИКОГАШ НИШТО ДА НЕ СЕ СЛУЧИ	49
МИЛОТО МОЕ ГЛУПАВО	61
АКО ТИ СЕ ГЛЕДА ДЕКА Е АВТОМОБИЛ, КАЖИ МИ	68
КОГА ЧОВЕК СИЛНО ЌЕ СЕ ИСПЛАШИ	77
НЕБОТО Е УБАВО КОГА ЌЕ ТИ СЕ НАЈДЕ ПОД НОЗЕТЕ	86
СМЕШЕН СИ НИ И БИДИ НИ ПОВТОРНО	92
КОГА ЌЕ УМРАМ, ЌЕ ВИДИШ	
КОЛКУ ИМА ПОДОБРИ ЛУЃЕ	101
ТЕ МОЛАМ, НЕМОЈ ДА СКОКНЕ	109
МАМА ВОЗДИВНА КАКО МАРИЈА НА ПРКОСИМА	121
ДАЛИ СТЕ ЗА СЛАТКО ОД РОЗИ?	129
ВИОЛЕТОВАТА СМОКВА ИНДИЈАНА	138
ДВОРЕЦ ЗА КРАЛИЦАТА ЗАБОРАВКА	151
ДА СЕ СЛИКАМЕ СИТЕ УШТЕ ЕДНАШ	160
ТАМУ ЖИВЕАТ МРТВИ ПЕРУАНЦИ	166
МАМА ЛЕОНЕ	171
ТУКА КАДЕ ШТО УМИРААТ ВЕРВЕРИЦИТЕ	178
КОГА КОНДОРОТ ЛЕТА, НЕ ПЛАШИ СЕ ОД НЕГО	185

ХО ФРЕДО, ХО МОЛТО ФРЕДО	196
КАКО ДЕВОЈЧЕ И МНОГУ СТАР ПЕС	200
ВИТЛЕЕМ НЕ Е ДАЛЕКУ	209
ТОГАШ ПОСАКАВ ЖЕНА ВАВИЛОНСКА	219
ПОГЛЕДНИ МЕ, АНАДОЛКО	229
САКАМ ДА ЗАМИНЕШ ВЕДНАШ СЕГА	238
МАЛА ШЕГА	246
НОРА КАКО ИБЗЕНОВАТА	252
СМРТТА НА ПРЕТСЕДАТЕЛСКОТО КУЧЕ	259
ВТОРИОТ БАКНЕЖ НА ГИТА ДАНОН	271
ЗА АВТОРОТ	279

ТИ СИ ОНОЈ АНГЕЛ

Кога се родив, залаја пес во ходникот на породилното; докторот Среќко бесно ја тргна маската од лицето, истрча од салата за раѓање и рече: „*Да ти ја ебам земјата во која децата се раѓаат во кучкарница!*“ Тој час ништо не ми беше јасно, со полни гради земав воздух и по првпат се најдов пред животен парадокс: Светот во кој се најдов беше грозен, иако не можев да го споредувам со другите светови, но некој ѓавол ме тераше да дишам и да се врзам за овој свет онака како што никогаш нема да се врзам за ниту една жена. Подоцна кога го прераскажував овој настан, прво на мајка ми, па на татко ми, а откако пораснав и на пријателите, тие одмавнуваа со главата и ми велеа дека измислувам, дека на ништо не можам да се сеќавам, а особено дека не е можно со првиот плач да носам онтолошки заклучоци. Во почетокот ме нервираше што ме сметаат за лажго, знаев горчливо да се расплачам, да се удирам со тупаници по главата и да викам: „*Ќе го видите вие својот Господ кога ќе умрам!*“ Но со годините се смирив, сфаќајќи дека овој свет, за кој веќе нешто знаев и кој можев да го споредувам со сопствените искуства, а тогаш и со соништата, е втемелен врз недовербата и врз необичната човечка склоност да ве сметаат за тотален будала кога ја зборувате вистината, а ве доживуваат сериозно кога ќе почнете да лажете. Освен тоа, релативно рано, во петтата или шестата година, заклучив дека околностите врзани за смртта се апсолутно неповолни и решив да престанам да се заканувам со умирање, барем додека не го разрешам проблемот со постоењето или непостоењето на Господ. Господ ми беше важен како евентуален сведок, кој ќе го потврди моето последно претсмртно искуство, и кој ќе знае дека не лажам кога сведочам за она претсмртно искуство од породилното.

„*Постои ли Господ?*“, ја запрашав својата баба Олга Рејц, зашто од сите луѓе, кои ги запознав во тие шест години на животот, ми се чинеше како човек од најголема доверба. „*За некои луѓе постои, а за другите не*“, одговори мирно како тоа да не е важна работа или како за неа да може да се зборува само во состојба на потполна рамнодушност. „*Постои ли за нас?*“, се обидов сосем дипломатски да го формулирам прашањето; имено, веќе забележав дека моите блиски особено го ценат секој мој социјален напор и сакаат кога зборувам за сите нешта во прво лице множина - да речеме, кога ќе ручаме, кога ќе одиме на излет, кога и ние ќе се разболиме од грип... Мислев дека и прашањето на верата треба, барем на почетокот, да се смести во таков контекст. „*За мене Господ не постои*“, ми рече, а што се однесува за тебе, не знам. Тогаш научив дека постојат вистини што ги зборувам сам на себеси и во свое име. Бев задоволен поради тоа, макар што не ме воодушевуваше фактот дека прашањето за Господ не можам да го решам веднаш.

Десетина години подоцна сè уште не бев расчистил со Господ, но открив кога баба ми Олга Рејц заклучила дека го нема. Беше рана пролет, сите заминаа на излет, а јас останав сам дома. По навика, почнав да буричкаам по орманите. Не знаев што барам, но секогаш нешто наоѓав, нешто што ги допираше животите на моите блиски, мама и тато, баба и дедо, а што тие од различни причини се обидуваа да го скријат од мене. Нивните лични истории беа толку мрачни, или тие ги доживуваа како мрачни, а мојот истражувачки дух беше толку жив што по неколку месеци работа врз нивните биографии дознав многу повеќе од тајните извори отколку што тие беа подготвени за целиот претходен живот да ми кажат или да ми признаат. Мојот почетен интерес набрзо се претвори во опсесија, а потоа во манија. Секојпат бев разочаран ако за некој од нив не откриев нешто жестоко или валкано, па веќе однапред посакував да пронајдам доказ дека татко ми е хо-

мосексуалец, мајка ми некогашен возач на трамвај, дедо ми информбировец или барем коцкар, кој на преферанс го загубил половина Сараево. Ги сакав тие луѓе и затоа морате да ми верувате на зборот, но повеќе од нив, ги сакав малечките ситни сведоштва, кои имаа намера да ги премолчат, барем во очите на својот син и внук, да се класификуваат за рајот.

Е, тој ден го открив двојното дно во големиот гардеробер, во спалната соба. Ја подигнав штицата и под неа најдов изрезбарено дрвено ковчеже, тркалезна стаклена кутија и зелена фасцикла со документи. Ги наместив сите врз килимот, длабоко воздивнав, па го отворив ковчежето. Беше полно со земја. Обична кафеава земја со каменчиња и снопје трева што се распаѓаше под прстите. „Во оваа земја сигурно нема да садат цвеќе“, помислив, а тогаш, не без страв, ги завлеков прстите до дното на ковчежето и полека почнав да пребарувам. Ама, немаше ништо освен каменчиња, трева и многу, многу земја. Не би верувале колку земја може да собере едно дрвено ковчеже. Многу повеќе отколку што може да се замисли. За да знаете за што зборувам, земете уште утре некоја картонска кутија, зашто претпоставувам дека дрвено ковчеже немате при рака, одете до паркот и наполнете ја со земја. Нема да им поверувате на сопствените очи!

Се префрлив на стаклената кутија. Во неа имаше џебен часовник, прстен - се обидов да го ставам на домалиот прст, но прстенот беше преголем, потоа тука беше една минијатурна метална статуетка на некој светец, па игла за вратоврска и сосем мало книже од Антон Ашкерц, печатено на словенечки со најтенките страници што кога било сум ги видел. Немаше ништо повеќе од две зелени војнички копчиња со орли со раширени крилја. Тие орли ме исплашија, оти ми изгледаа познато.

Пред да ја отворам фасциклата помислив на оние нешта што човек не треба да ги знае во својот живот. Помислив на тајните што мора да останат тајни за сето ова да има некоја

смисла, но бидејќи не можев да се сетам на ни една таква тајна, решив да продолжам. Во фасциклата имаше три листа хартија: роден лист на име М.Р; крстен лист на име М.Р. и телеграма во која пишуваше: „*Ве известуваме дека војникот М.Р. на ден 10 септември смртно настрада во борба со партизанските банди*“.

М.Р. беше мојот вујко. Знаев дека загинал во војната, знаев дека не бил партизан, но не можев ни да сонувам дека бил Непријател.

Ги вратив сите работи на нивното место и го затворив орманот. Додека го затворах веќе знаев дека во мојот живот никогаш и ништо нема да биде онакво какво што беше порано, пред да го пронајдам двојното дно, но и дека ни едно семејно истражување веќе нема смисла, туку доаѓа време кога се поставуваат прашања, секако само на оние кои нема да бидат повредени од тие прашања и кои ќе можат да одговорат на нив така што зад себе нема да остават крвава трага.

Со денови чекав да се појави можност, но не ја дочекав. Баба ми не излегуваше од дома, а кога ќе излезеше, ја немаше мама, а само мама можев да ја прашам. Таа не го познаваше братот си. Се родила четири месеци пред тој да загине, но тој никогаш не ја видел. Тој ѝ го ставил името. Дедо сакал да се вика Регина, но М. имал желба сестра му да добие име според едно дрво што расте во Босна. Расте и во други земји, но другите земји за нас не беа важни, зашто во нив и дедо ми, и вујко ми, и татко ми, и сите - само заминуваа за да војуваат.

Отидов кај мама на работа. „*Можеме ли да бидеме на само половина час?*“ Таа се намурти и веќе знаев што ѝ се врти низ главата: „*Ќе признае дека се дрогира, дека на некоја девојка ѝ направил дете, дека ја добил четиринаесеттата единица по математика, дека е хомосексуалец*“...го мрдав показалецот лево-десно иако сè уште не бевме прозбориле. Седнав. Сè е в ред, само малку остави ме на мира. Наместо да се смири, мама беше уште поужасната. Морав да почнам за да не скокне од прозорецот и да скрши нога. Јас: „*Го отво-*

рив орманот“. Мама: „Тоа мораше еднаш да се случи“. Јас: „Најдов“. Мама: „Што?“ Јас: „Сè“. Мама: „И земјата?“ Јас: „Земјата е од гробот?“ Мама: „Те молам само едно. Немој никогаш ништо да ѝ кажеш“. Јас: „Знам. Кај тебе дојдов“.

Делот од приказната, кој следи, го дознав тогаш од својата мама, а тој гласи приближно вака. Кога ја завршил гимназијата, онаа истата во која десетина години подоцна и јас ќе тргнам, мојот вујко бил мобилизиран. И затоа што совршено зборувал германски, а по својот дедо бил Германец, го распоредиле во единица што формално била дел од Вермахтот, но ја пополниле со наши луѓе. Ги пратиле во Славонија, а мојот дедо тревожно почнал да го обиколува градот, да оди од познат до познат и од канцеларија до канцеларија во обид да го ослободи сина си од војска, меѓутоа, од сите можни врски, успеала само комунистичката. Еден пријател, висок железничарски службеник, партиски илгалец, му рекол дека ќе среди М. да побегне од својата единица и дека два километри до базата ќе го прифатат босанските партизани. Дедо ми сметал дека идејата е сосем добра, но кога ѝ го кажал планот на баба ми, таа се згрозила. Прво, не верувала дека партизаните нема да ѝ го убијат синот штом ќе го видат во германска униформа, а дури и ако не го убијат, ќе ја загуби главата во партизанска униформа. Имено, ѝ се чинело дека е сепак сигурно да се биде Непријател. Дедо ми ја убедувал, но тоа не помогнало. Од неговото викање се тресел целиот стан, бил очаен зашто ни самиот не бил сигурен што требало да се направи, но и затоа што знаел како сето тоа би се завршило, на чија страна е правдата и кој ќе ја добие војната. Мама, се разбира, не знаела за што дедо викал, но јас сум сигурен дека го викал токму она што го истури врз мене кога бев сосем мало момче додека ми ја раскажуваше приказната за Втората светска војна: „Хитлер е идиот. Тоа го знаев веднаш, уште во 1939 година. Идиотите ги губат војните, но убиваат повеќе луѓе отколку што можеш да

замислиш. А потоа дојде Павелиќ. Павелиќ беше ѓубре. Ги праќаше нашите деца во Сталинград и од нашите деца направи злосторници. Направи малечка смрдлива држава, која сиркаше од големиот швапски газ. Тоа беше Павелиќ, а јас тоа го знам и отсекогаш го знаев, но од тоа знаење немаш никаква полза зашто тоа не може да ти ја спаси главата“. Мислам дека токму така ѝ викаше на баба ми, зашто и тогаш, есента 1971-та, се тресеше куќата, зашто беше црвен во лицето како партиско знаме, зашто усните му помодреа и зашто мајка ми му притрча, го фати за рамениците, го затресе и му рече: „Тато, смири се, смири се“... Но тој не се смируваше, туку продолжи да се дере за Макс Лубуриќ, кој ги варел луѓето во зовриена вода и кој дедовиот пријател, железничарот, во март 1945-та го одрал жив во куќата на стравот на Скендерија. Тогаш мама почна да плаче и да повторува: „Тато мој мил, немој повеќе, живи Господ“... Тој одеднаш се смири, поради солзите, а не поради Господ, си намести шеговит израз на лицето и рече: „Остави нè, женска главо, зарем не гледаш дека водиме машки разговори“. Па се сврте кон мене и ми шепна: „Не е политиката за жени. Веднаш ги тера на плачење. Исклучок е Голда Меир“. Тогаш не сфатив дека дедо ми ме измами; дека всушност ми раскажа некоја поинаква приказна од онаа за која верував дека ми ја кажа. Мама не плачеше како што плачат жените во политиката. Тоа го знам од откривањето на ковчежето.

Е, откако ѝ се извикал на баба ми и ја наговорил да го прифати партизанскиот план, што таа тврдоглаво го одбивала, дедо ми почнал да ги живее месеците на својот интимен пекол. Се будел ноќе, целиот во пот, секогаш со една единствена мисла, дека М. нема да се врати, а ако се врати, дека сите Павелиќеви и Хитлерови злосторства ќе му бидат на душа. Баба ми се грижела само за една работа: синот, сеедно како, да ѝ остане жив. Тие месеци почнала да му се моли на Господ.

Како ја примиле веста за смртта на вујче, дали плачеле, дали викале или едноставно молчеле, тоа никогаш нема да го дознаам. Неколку месеци по ослободувањето на Сараево, на влезот од нивниот стан дошле четворица момчиња во партизански униформи. Баба ми плачела, а дедо ми го чувал лицето во дланките за да не се распадне како керамичка маска. Едното од момчињата ја ставило раката врз рамото на баба ми и рекло: „*Не плачи, мајко. Го имаш ова дете. Погледни го момчето. М. секој ден зборуваше за својата малечка сестра*“. Мајка ми, русокос барокен ангел, седела на нокширот во аголот.

Единицата во која бил мојот вујко дезертирала во својот севкупен состав, седум дена по неговата смрт, и преминала кај партизаните. М. дотогаш бил единствениот загинает. До крајот на војната, загинале уште тројца. Но, тие веќе не биле Непријатели.

Дедо и баба живеела заедно по смртта на синот уште полни триесет години, а никогаш не зборуваа за М. Молчеа пред другите, а веројатно молчеа и меѓу себе. Не барајте од мене да бидам толку банален, па да кажам дека знам дека баба себеси се обвинуваше за смртта на нејзиниот син. Веќе никогаш не отиде во црква, заборави на Божиќите и Велигдените, а дедо еднаш годишно ќе го облечеше свечениот костум и ќе појдеше во сараевската катедрала, на полноќна миса. Немаше слух, но сакаше да пее песни за раѓањето на Детето што не умира.

Баба не заклучила дека Господ не постои, но едноставно Тој повеќе не ја интересирал. Тоа значи дека престанала да верува во него макар тој и да постоел. Дедо умре во 1972-та, а баба почна да умира во раната пролет 1986-та. Доби рак на грлото и со секој ден сè потешко дишеше. Мене понекогаш ќе ми се обратеше со името на М. Беа тоа утки на кои не ја предупредував. Или воопшто не беа утки. Тие денови јас бев нејзиниот преживеан син.

На почетокот на јуни дојде итна помош и ја одведе во болницата да умре. Таму ѝ го расекоа гркланот, но таа и натаму не можеше да дише. Гледаше пред себе и ги склопуваше рацете. Јас се смешкав како сето тоа да не е ништо и дека утре ќе оздрави. Иако сè ми беше јасно. Смртта доаѓаше подло и неправедно. Ја фати баба ми за гуша и од неа го истресе последното што беше останато во неа. Тоа последното беше сеќавањето на синот. Почина во ноќта меѓу петти и шести јуни.

Како и секој стар човек, уште додека беше здрава зборуваше за својот погреб. Бараше, ни за жива глава, да нема нејзина фотографија на нејзината посмртница и на жалната вест, но за свештениците не се искажа. Никој, се подразбира, не ја праша за тоа. Би било глупаво.

Сепак, ѝ доведовме еден свештеник и му плативме една задушница. Не можам да ви објаснам зошто. Можеби за тоа Господ, ако го има, да биде подобар. Така го формулираше тоа еден пријател на баба.

На нејзиниот гроб не доаѓав дури ни на Денот на мртвите. Не знам да ви кажам зошто. Едноставно никогаш не ми се одеше. Ми беше криво што почина, и тоа на грозен начин, па ми се чинеше дека со одење на гробиштата би ѝ покажал почит на таа смрт. Меѓутоа, неколку дена пред оваа последна војна умре таткото на мојот пријател Ахмед. И кога се враќав од ценаза, наместо да појдам кон излезната капија, решив да отидам до католичката парцела. На надгробната плоча под која се закопани мојот дедо и мојата баба се сончаше огромен црн пес. Седнав крај него, а тој мрзливо ја подигна главата и ме гледаше со полузатворени очи. Веќе одамна не ми беше важно што никој не верува во моето прво спознание и во тоа дека се сеќавам како во ходникот на породилното, миг пред да заплачам, залаја пес. Ја спуштив дланката врз неговата глава: „*Ти си мојот ангел, зарем не?*“ Тој двапати удри со опашката по мермерот и се врати во сон. По него појде и мојата рака.

КАКО ПОЧНАВ ДА ВИКАМ ВО СОН

Подготвувајќи се да умре, дедо во текот на летото и на есента ги кажуваше своите последни зборови. На Исак Соколовски, партнерот за преферанс, му рече: „*Ја познавам секоја карта и затоа заминувам*“. Шапката ја заврте околу показалецот, се накашла за последен пат во Исаковиот живот и си излезе. На баба ми ѝ кажа: „*Ти наспиј се, јас сум добро. Веќе одамна ми е добро*“. А таа не заспа сè додека тој не умре. На мама ѝ кажа: „*Веќе нема никој. Останавме само ние двајцата и темницата*“. Веднаш потоа умре. Мама му ги затвори очите, а зборовите ги запиша на кутивчето со лаксауретици. Јас тогаш бев на море, со тетка Лола, сестра ѝ на баба. Во календарот покрај датумот напишав крстче. Само да се знае дека дедо ми умре. Всушност не, го направив тоа за тие да знаат дека знам дека умре дедо ми.

Тој ден тетка Лола подготви колачи, стави цела чинија пред мене, седна отспротива, се налакти на масата и кажа: „*Јади, сине*“. Јадев и стравував дека ќе ми каже дека умрел дедо ми. Не знаев што би морал да направам во тој случај. Да престанам да јадам колачи, да се расплачам, да прашам како умрел, да мрдам со глава и да кажувам: „*Ц, ц, ц*“, како што правеше баба Матија од Пунто кога ја видов додека сиркав од шпајзот, или би требало да направам нешто што не ни знаев дека треба да го направам зашто имав шест години и никакво искуство со постсмртните почести. Изедов полна чинија колачи и ме болеше стомакот. Легнав на креветот во спалната, ролетните беа спуштени, па изгледаше како да е темница. Возев авион низ таа темница. Не правев: „*Брмм брмм брмм*“, зашто авионот беше надзвучен, па не се слушаше, туку прислушкував што зборува тетка Лола во кујната со

сосетките, кои дојдоа и донесоа пакетчиња кафе, шишиња со ракија и уште нешто што не можев да видам. „А се намачи кутриот, добар г. Фране, Бог да му ја прости душата“, рече Анте Пујдин. „Тој е сега мирен, којзнае што нè чека сите нас“, рече барба Круно, адмирал во пензија. „Малиот е сега како сирак, денешните родители, Божје зачувај ме, што од дедо си научил, научил“, рече тетка Лола. Мене и натаму ме болеше стомакот. Цврсто ги стиснав очите, прднав и заспав.

По седум дена дојдоа мама и баба од Сараево. И двете беа во црнина од глава до петици. Јас се правев како тоа да е нормално. Тие исто така се правеа како тоа да е нормално. Се плашев мама да не ја отвори темата и затоа ја избегнував по дома. За баба знаев дека ништо нема да каже. Таа никогаш не почнуваше со приказна, туку ме пушташе да кажам нешто, а тогаш ќе продолжи. Ми се чини дека секогаш молчеше за она за што не сакав да слушнам ни збор. За смртта на дедо можеше само да се молчи, како што може да се молчи и за секоја друга смрт. Не бев свесен колку смртта е раширена работа и колку за неа се зборува меѓу возрасните.

Дедо ми секое утро, среде грмливо-громогласната асма-тична кашлица, повторуваше: „Убава смрт“, а баба ми му одговараше: „Молчи, Франьо, јас ќе одам пред тебе“. И така секој ден. Мислев дека другите луѓе не зборуваат така. Мислев дека тоа е само меѓу нив двајцата, а тие се посебни луѓе зашто се моите баба и дедо и зашто никој друг на светот не е повеќе од кукла во куклен театар. Кога дедо умре, баба ми беше лажга. Мислев дека треба да се срами зашто направила нешто грдо. Зборуваше дека ќе си оди пред него, а тој, ете, умре. Не се умира баш сосема по своја волја, но во сето тоа сепак, постои нешто што ти е по волја и поради што не би требало да зборуваш дека ќе умреш пред некого ако не сакаш. Потоа заборавив на бабиниот срам. Веројатно зашто не ни забележував дека таа се срами.

Еднаш бевме на посета кај тетка Мина во Дубровник. Мама рече: „*Не знам дали малиот знае*“. Јас си играв со цуцињата во градината и се правев дека ништо не слушам. Тетка Мина молчеше и ме гледаше. Најпрво би ме прашала дали знам дека дедо ми умре, но не се осмелуваше. Такви прашања не им се поставуваат на децата. „*Несреќникот душата ја измоча*“, ѝ рече мама на тетка Мина. „*На Кошево му ја погреша терапијата. Не смееја да му даваат лаксативи. Срцето му се стори крпа, стара распадната крпа за бришење подови*“. Цуцето злобно ме гледаше. Се чувствував загубен во овој страшен свет. Значи, бајките сепак не лажат; мојот дедо останал без срце, а со валкана, грда, смрдлива коцкеста крпа каква што стои покрај клозетската шолја. Сакав да завивам од ужас, ама ни за тоа не бев способен.

Од тој ден, секојпат кога одев да мочам, се плашев да не ја измочам душата. Гледав во млазот моч. Мочта беше бела или жолта или силно жолта кога бев болен. Не знаев како изгледа душата, но бев сигурен дека ќе ја препознаам кога ќе ја испуштам надвор. Не се појавуваше со денови. Па, со месеци. Ја прашав баба како изгледа душата. Таа ми рече дека душата не изгледа никако затоа што е тоа име за нешто што нема никаков изглед. „*А може ли душата да се искака?*“, прашав, настојувајќи да го дознаам она за што се заинтересирав, а без да го откријам почетокот на приказната, да не изговорам дека знам оти дедо умрел, ниту да ѝ дадам повод да ми каже нешто за тоа. „*Како мислиш дали душата може да се искака?*“, ме праша и не изгледаше вознемирено. „*Па да ја искакаш душата и да умреш, па веќе да те нема*“, ѝ кажав како тоа да се подразбира и како да е толку необично што таа ништо не знае за тоа. „*Сакаш да кажеш, дали може да се умре во клозет. Мислам дека може, но обично таму не се умира*“.

„*А каде обично се умира?*“

„*Во кревет, во сообраќајни несреќи, а се умира и во војни и во земјотреси*“.

„А душата, што станува со душата?“

„Ништо, душата ја снемува“.

„Како може да го снима она што го има?“

„Исто како што се троши џемот, па го снемува“.

„Дали душата ја снемува внатре или излегува надвор, па ја снемува?“

„Каде да излезе, нема каде да излезе, не е пес, па да излезе. Излегува, веќе ја нема и готова приказна...“

„Значи, душата не може да се искака?“

„Не може, не знам од каде ти е такво нешто“.

Навистина ми олесна. Мочав без страв и веќе не гледав во млазот. Ако душата не може да се искака, тогаш не може ни да се измоча. Мама ѝ зборуваше глупости на тета Мина.

Кога поминаа шест месеци од дедовата смрт, баба и мама одеднаш веќе не носеа црнина. Беше недела, дојдоа тато и вујче. Масата беше прекриена со бел, свечен чаршаф, како да се славеше роденден или како некој да се женеше. *„Денес се сеќаваме на дедо“*, рече вујче. Се правев дека тоа е нормално и дека не се сеќавам на него секој ден. Можеби лажам кога сам со себеси играм усташа и партизани зашто не сум усташ и партизан и зашто ниеден човек не е двајца, но тие лажат уште полошо кога денес се сеќаваат на дедо, поставуваат свечени чинии, бештек и чаши со дршки, чекорат низ куќата со вратоврски и не ги собуваат чевлите кога влегуваат, го прават сето она што инаку ни би го правеле и лажат дека не се сеќаваат на него секој ден. Како е можно да не се сеќаваат кога постојано бил тука, кога тоа не било одамна и кога сè уште ништо не заборавиле, а и неговиот чадор сè уште стои крај закачалката со капутите. Се плашев од начинот на кој лажат. Лагата е жива, мислев. Таа ги голта работите и може да направи сè поинаку отколку што е.

„Најпрвин ќе сркнеме супичка“, рече мама. Така зборуваше секогаш кога ќе се сетеше дека сум тука. Кога нема да се сетеше, тогаш пцуеше и зборуваше нешто сериозно. *„А потоа ќе јадеме џиџалче. Го донесов од Пале, нема ни пет*

месеци“, рече тато. Ја погледнав баба. Мирно седеше и пушеше. Вујче зборуваше за изградбата на браната во Сибир.

Срцето почна да ми удира како лудо. Сите мирно и сталожено се присетуваа на дедо чекајќи од фурната да стигне она што тато го донесе од Пале. Тоа цицалче, кое нешто страшно згрешило, оти зошто инаку би завршило во фурна. Бев убеден дека ќе јадеме бебе и бев сигурен дека нема да го јадеме затоа што е вкусно, ниту затоа што е обичај да се јадат бебиња во знак на сеќавање на умерените дедовци, туку заради тоа да ме предупредат што може да ми се случи ако бидам лош.

Се препотував додека ја сркав супата. Веќе не слушав за што зборуваат. Бев сам, сосема сам, со своето срце што удираше од внатрешната страна на ушите и сакаше надвор. Кога мама ги тргна чиниите за супа и рече: „*А сега специјалитетот*“, ги затворив очите. Се обидов да дишам подлабоко, но внатре нешто запнуваше, како да се залипнувам.

Погледнав и видов голема тркалезна сребрена чинија и во неа исечено, печено месо. Татко ми зеде виљушка, го набоде најголемото парче и го стави во чинијата на вујче. Помалото го стави во бабината, следното во мамината и тогаш погледна во мене. „*Гледаш ама си блед. Повеќе сок од боровинки, повеќе цвекло и повеќе месо*“, ми го рече тоа и во мојата чинија стави парче месо од детето.

Тој не живееше со нас. Мама и тато беа разделени, но тој доаѓаше еднаш неделно или кога ќе се разболев од грип, бронхитис, настинка, сипаници, ангина, пролив и шарлах. Ќе ми го ставеше стетоскопот на грбот и ќе ми речеше: „*Диши длабоко, сега немој да дишеш*“, а јас дишев длабоко и не дишев. Претпоставував дека тато и мама не се сакаат, ама никогаш не ми падна на ум дека тато носи мртви бебиња и дека мама потоа ги пече. Всушност, тоа и не го правеше до оној ден, кога онака сите заедно требаше да се сеќаваме на мртивиот дедо.

Го јадев тоа месо, но не му го чувствував вкусот. Кога баба рече: „*Јади ја таа салата*“, помислив дека ќе се расплачам, но не го направив тоа затоа што ми беше страв. Таа вечер за првпат во животот викав во сон. Кога се разбудив, баба ми ме галеше по челото. Но, тоа веќе не беше таа, ниту тоа беше нејзината рака, ниту тоа беше моето чело, ниту тоа воопшто бев јас. По оној ден кога го јадевме цицалчето веќе ништо не беше исто во мојот живот. Едно време се надевав дека дедо не би дозволил да јадеме бебиња, а потоа сфатив дека сето тоа нема никаква врска со него, дека е таков обичајот и дека така насекаде ги плашат лошите деца, поради што оние уште полоши деца завршуваат во фурна.

Смртта на дедо никогаш не ја споменав, па дури ни откако, речиси случајно, дознав дека цицалче се вика прасе, а дека мал човек се вика доенче. Но, тоа веќе не беше важно зашто веќе викав во сон, викањето се повторуваше, причините не беа важни, ниту знаев за нив.